

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Žaliosios knygos „A autorių teisės žinių ekonomikoje“

COM(2008) 466 galutinis

(2009/C 228/08)

Komisija, vadovaudamasi Europos bendrijos steigimo sutarties 262 straipsniu, 2008 m. liepos 16 d. nusprendė pasikonsultuoti su Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetu dėl

„Žaliosios knygos „A autorių teisės žinių ekonomikoje““

Bendrosios rinkos, gamybos ir vartojimo skyrius, kuris buvo atsakingas už Komiteto darbo šiuo klausimu organizavimą, 2009 m. kovo 11 d. priėmė savo nuomonę (pranešėjas Daniel RETUREAU).

452-ojoje plenarinėje sesijoje, įvykusioje 2009 m. kovo 24–25 d. (2009 m. kovo 24 d. posėdis), Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas priėmė šią nuomonę 173 nariams balsavus už, 6 – prieš ir 2 susilaikius.

1. Įvadas

1.1 Šios žaliosios knygos (ŽK) tikslas – apsvarstyti, kaip skaitmeninėje erdvėje geriausia skleisti su moksliniais tyrimais, mokslu ir švietimu susijusias žinias ir bandyti pateikti atsakymus į tam tikrus su autorių teisių reikšme žinių ekonomikoje susijusius klausimus.

1.2 „A autorių teisėmis“ laikomos autorių teisės ir gretutinės teisės. Šią sąvoką imta naudoti vietoje klasikinės „literatūrinė ir meninė nuosavybė“⁽¹⁾. Joms taikoma apsauga, kurią užtikrina įvairios konvencijos ir tarptautinės organizacijos, pvz., Berno konvencija, kurią administruoja PINO⁽²⁾, ir PPO nustatyti susitarimai dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba (angl. TRIPS).

1.3 ŽK sudaro dvi dalys: pirmojoje aptariami bendrieji klausimai, susiję su išimtimis, taikomomis išskirtinių autorių teisių ir gretutinių teisių turėtojams; antroji dalis skirta problemoms, kurias sukelia išimtys ir apribojimai, darantys didžiausią įtaką žinių sklaidai, ir svarstymams, ar reikia pritaikyti šias išimtis skaitmeninės eros sąlygomis.

1.4 TRIPS susitarime numatytų autorių teisių išimčių ir apribojimų privaloma griežtai laikytis.

1.5 Bendrosios rinkos apžvalgoje⁽³⁾ Komisija pabrėžė, kad būtina skatinti nevaržomą žinių ir naujovių judėjimą. Komitetas

pritaria šiai nuostatai, kuri būtina tolesniam Lisabonos strategijos vystymui.

1.6 Autorių teisėms ir gretutinėms teisėms skirtos devynios direktyvos⁽⁴⁾. Kompiuterių programų autoriai sulyginti su literatūros ir meno kūrinių autoriais, bet tiek pagal galiojančią teisę, tiek praktikoje šios teisės yra siauresnės nei klasikinės autorių teisės.

2. Bendrieji klausimai

2.1 Direktyvos dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo nuostatomis buvo siekiama užtikrinti galimai didžiausią autorių apsaugą. Komisija mano, kad ją be apribojimų galima taikyti ir skaitmeninėje eroje, kai dauguma literatūros ir meno kūrinių, techninių ir mokslinių publikacijų bei kompiuterinėmis programomis sukurtų objektų gali būti nematerialiu pavidalu akimirksniu persiunčiami vartotojui, tačiau teisių turėtojai laikosi nuomonės, kad jų kūrinių sklaida internete jiems duoda tik nedideles pajamas.

2.2 Šiuo metu Bendrijos išimčių sąrašą sudaro viena privalomoji ir dvidešimt neprivalomųjų išimčių. Todėl valstybės narės pačios sprendžia, ar taikyti neprivalomąsias išimtis, o tai, Komiteto nuomone, labai trukdo realiai suderinti išimčių taikymą žinių ekonomikoje, kuri naudoja nuolat tobulėjančias skaitmeninės eros technologines priemones. Tačiau, kadangi sąrašas yra ribotas, jis užkerta kelią tam tikrų valstybių narių ketinimams įvesti naujų išimčių. Be to, taikant PPO ir PINO parengtą „trijų pakopų testą“, išimčių mastą lemia trys sąlygos: jos taikomos tik tam tikrais ypatingais atvejais (pvz., vartotojams neregiam), jos negali trukdyti naudotis kūriniu įprastinėmis sąlygomis ir negali nepagrįstai pažeisti teisėtų teisių turėtojo interesų.

⁽¹⁾ Kadangi, atsiradus naujoms intelektinės kūrybos sritims ir objektams, sąvokų aprėptis tapo daug platesnė

⁽²⁾ Pasaulinė intelektinės nuosavybės organizacija

⁽³⁾ *Bendroji rinka XXI a. Europai*, COM(2007) 724 galutinis, 2007 11 20.

⁽⁴⁾ Kai kurios jų reglamentuoja *ad hoc* teises, kaip antai duomenų bazių ir elektroninių grandynų autorių teises.

2.3 Komitetas mano, kad šios nuostatos veiksmingai padeda įgyvendinti tam tikrą derinimo variantą, tačiau riboto pasirinkimo sąrašo sistema, suteikianti dar ir galimybę pririnkti pasirinktų išimčių poveikį, kelia dar rimtesnių įgyvendinimo ir kontrolės problemų kai kūriniai platinami ypatingai palydoviniu ryšiu.

2.4 Atsižvelgiant į žinių visuomenės ir kovos su bet kokia diskriminacijos forma tikslus, sąrašas turėtų būti traktuojamas griežčiau, kadangi suderinimo tikslas nebuvo pasiektas ir vis dar galioja per daug išimčių.

2.5 Ekonominiai interesai labiausiai susiję su pramogomis, tam tikromis kultūros formomis ar žaidimais, o ne su tikromis žiniomis; vis dėlto nederėtų pernelyg aiškiai atskirti įvairių turinio kategorijų, išskyrus, aišku, pornografinę ar žalingą jaunimui turinį.

2.6 Šios išimtyt turėtų būti taikomos visiems neįgaliesiems, kuriems kyla didelių sunkumų naudotis daugialype žiniasklaida internete, visų lygių mokymo procesams, įskaitant nuolatinę tobulinimąsi ir trečiojo amžiaus universitetus, viešosiose ir universitetų bibliotekose-skaityklose bei mediatekose, asmenims, ilgą laiką praleidžiantiems ligoninėse ar einantiems funkcinės reabilitacijos kursą, įkalintiems asmenims, valstybinio ir privataus sektoriaus mokslininkams, veikiantiems pagal specialius susitarimus su specializuotomis bibliotekomis ir dokumentacijos centrais. Asmenims, kuriems taikomos išimtyt, reikėtų suteikti galimybių ginti savo teises, jei būtų neįmanoma ar labai sunku spręsti prieigos problemas; vis dėlto, išplėtus išimčių taikymo sritį, reikėtų nustatyti naujus kompensavimo pagrindiniams teisių turėtojams⁽¹⁾ būdus, kaip tai daroma atlyginant už kopijas asmeniniam naudojimui.

2.7 Tokias kompensacijas turėtų rinkti įgalotos kolektyviai valdomos bendrovės, kurioms būtų pavesta surinkti kompensacijas ir išdalinti pagal keičiamus, atsižvelgus į atitinkamas privatomųjų išimčių kategorijas, paskirstymo kriterijus.

2.8 Reiktų pradėti visiems interesams – nuo kūrinių gamybos iki vartojimo – atstovaujančių subjektų konsultacijas ir derybas. Tačiau Komitetas mano, kad pirmame veiklos etape Komisija galėtų nustatyti gaires, o vėliau būtų naudinga sukurti pagrindinius reikalavimus nustatančias Bendrijos „tipines licencijas“,

(1) Autoriais laikant asmenis, kurie patys ar per trečiuosius asmenis suprojektavo ar sukūrė kūrinių.

kurias suinteresuotosios šalys galėtų prisitaikyti nacionaliniu mastu.

2.9 Komiteto nuomone, valstybinių ir universitetų bibliotekų, dokumentacijos ir tyrimų centrų tarpininkavimas bei kolektyviai valdomų bendrovių atliekama kontrolė gana gerai atitinka galbūt pernelyg ribojančius ar per griežtai interpretuojamus TRIPS nustatytus kriterijus, kuriuose neatsižvelgiama nei į žinių visuomenės poreikius, nei į staigų interneto paplitimą, ypač tokiose srityse kaip švietimas, profesinis mokymas bei mokslininkų ir tyrėjų keitimasis duomenimis.

2.10 Daugelis šviečiamojo, mokslinio ar techninio pobūdžio kūrinių jau prieinami internete pagal supaprastintas licencijas, kaip antai GPL⁽²⁾ arba organizacijos *Creative common* licencijas naudotis literatūros ir meno kūrinių. Šių licencijų išdavimą ir žinių visuomenei naudingų kūrinių sklaidą⁽³⁾ derėtų skatinti skelbiant viešuosius konkursus ir remiant institucijas, vystančias mokslinio ar techninio turinio temas bei šioms licencijoms pritaikytas kompiuterines programas⁽⁴⁾.

3. Išimtyt – konkrečios problemos

3.1 ŽK ypač daug dėmesio skiriama išimtytms, galinčioms geriausiai paskatinti žinių sklaidą. Tai išimtyt, taikomos bibliotekoms ir archyvams, leidimai kūrinius platinti mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, išimtyt neįgaliesiems asmenims ir prieigai prie turinio, kurio autorius yra pats vartotojas.

3.2 Kaip rodo ES skaitmeninės bibliotekos *Europeana* iniciatyvos patirtis, bibliotekose ir archyvuose šiuo metu, siekiant išsaugoti originalius, o kai kuriais atvejais – ir unikalius dokumentus, aktyviai plėtojamas saugomų kūrinių perkėlimas į skaitmeninį formatą ir sklaidą internetu.

3.3 Perkėlimo į skaitmeninį formatą ir sklaidos mastas ir sąlygos nacionaliniu lygmeniu labai skiriasi; Komiteto nuomone, kai kuriais atvejais apribojimų yra per daug. Iš tikrųjų direktyvoje numatyta tik viena išimtyt, susijusi su kopijavimo teise – ji numato galimybę neatlygintinai daryti kopiją konkrečiam tyrimui, ribojant jos turėjimo laiką ir draudžiant ją naudoti komerciniais tikslais. Trijų pakopų testas turi būti griežtai taikomas, bet jį būtų galima sušvelninti, ypač jeigu autoriams būtų numatyta kompensacija, kad ir vienetinė.

(2) Bendra viešoji licencija, susijusi daugiausia su nemokamomis licencijomis.

(3) Žr. Komiteto nuomonę dėl bendradarbiavimo ir žinių perdavimo CESE 330/2009

(4) Daug didelių privačių įmonių aktyviai prisideda prie tokios gamybos finansavimo pagal asmenines arba nemokamas licencijas, nes jas laiko naudingu naujovių šaltiniu.

3.4 Apribojimai visų pirma turėtų būti taikomi saugotiniams trapiąsiems ir rečiausiems kūriniams, moksleiviams ir studentams rekomenduojamiems literatūros sąrašams, pradiniam ir nuolatiniam švietimui, kuris gali būti paskelbtas visuotinės svarbos priemone; Reikėtų apriboti kompiuterinių rinkmenų atrankos galimybes, paliekant prieigą tik prie formatų, atitinkančių tarptautinį ISO standartą ir sąveikaujančių su dauguma atvirųjų formatų arba konkrečiais teisių savininkais ⁽¹⁾.

3.5 Kopijų skaičius turėtų būti nustatytas atsižvelgiant į teisėtų naudotojų skaičių ir į leistinus naudojimo terminus ⁽²⁾.

3.6 Pateikimo internetu atveju kyla specifinių problemų, reikalaujančių papildomų neplatinimo garantijų, kurias turi pateikti vartotojai. Kai kurie jų galėtų apmokėti licencijos ir paslaugos išlaidas ⁽³⁾.

3.7 Derėtų apsvarstyti galimybę iš dalies pakeisti šią direktyvą siekiant sudaryti aiškiai teisiškai ir techniškai apibrėžtas sąlygas skolinti kūrinius internetu mokslinių tyrimų ir švietimo tikslais. Nustatyta procedūra ir įpareigojimas gerai suvokti specialiosios licencijos sąvokas ir specifines skolinimosi internetu sąlygas turėtų, ypač jaunimui, įteigti pagarbą autoriaus teisėms. Komitetas visuomet ragino mokymo procese pabrėžti pagarbą intelektualinei kūrybai, nes tai pamatinė etinė žinių ekonomikos sudedamoji dalis.

4. Nežinomų autorių kūriniai

4.1 Nežinomų autorių kūriniai sudaro labai reikšmingą kūrybos fondą.

4.2 Komitetas mano, kad ŽK kelia tinkamus klausimus ir siūlo konkrečius, labai gerus sprendimo būdus. Atitinkami išsamūs tyrimai sudarytų galimybę reguliariai skelbti nežinomų autorių kūrinių sąrašus. Jei per nustatytą laikotarpį apie save nepraneštų joks teisių turėtojas, kūrinys patektų ne į viešąją erdvę, bet į apsaugos sistemą, užtikrinančią autorių teisių išsaugojimą atvejui, jei teisių turėtojas galų gale atsirastų. Licencijavimo sistema galėtų būti pasirenkama atsižvelgiant į Danijos ir Vengrijos patirtį, tačiau būtų visiškai įmanoma ir, Komiteto nuomone, pageidautina sukurti tipinę Europos licenciją.

4.3 Komitetas mano, kad nėra reikalo kurti specialią direktyvą kūriniams, kurių autoriai nežinomi. Juk šiems kūriniams valdyti nereikalingos papildomos išimtys autorių teisėms, pakanka tik specialių taisyklių licencijoms gauti, papildančių

⁽¹⁾ Kiekviena tokia rinkmena būtų pažymėta specialiu „vandens ženklų“, kuris pateiktų nuorodą į paaiškinimą, kad prieigai būtina licencija, kurioje tiksliai nurodyti naudojimosi apribojimai.

⁽²⁾ Pvz., viena kopija būtų naudojama vietoje, kita būtų laikoma panašioje institucijoje, pagal abipusio saugojimo susitarimą, trečia – skaitmeninėje laikmenoje serveryje.

⁽³⁾ Pavyzdžiui, už dokumentų bylų sudarymą konkrečių sričių tyrėjams, laboratorijoms ar kitoms įmonėms.

autorių teisių apsaugos teisės aktų sistemą. Komiteto nuomone, tinkama priemonė būtų naujas skyrius, papildantis šiuo metu galiojančią direktyvą.

4.4 Komisija galėtų skelbti periodiškai atnaujinamą institucijų, kurioms pavesta valdyti nežinomų autorių kūrinius, sąrašą; kiekvienas atnaujinimas būtų atliekamas po bandomojo nuo penkerių iki dešimties metų laikotarpio, per kurį būtų skelbiamos ataskaitos ir statistiniai duomenys.

5. Neigaliesiems taikoma išimtis

5.1 Komitetas pageidautų, kad, sprendžiant neigaliųjų ir prieigos ribojimo klausimus, būtų laikomasi ne tokios griežtos, kaip šiuo metu daugelyje Europoje šalių taikomos taktikos. Juk įvairaus pobūdžio negalią turintys asmenys, be sunkumų perprasti kūrinius, turi ir ekonominių kliūčių gauti informaciją, naudotis švietimo galimybėmis bei kultūra, nes paprastai jų pajamos yra gana mažos.

5.2 Performuluoti įvairiais negalios atvejais taikomų išimčių taisykles turėtų padėti aktyvesnis neigaliųjų asmenų asociacijų vaidmuo. Jas būtų galima įtraukti į specialių prieigos terminalų valdymą, o sudėtingesniais negalios atvejais jos galėtų skirti specialiai apmokytus darbuotojus, kurie suteiktų neigaliesiems reikiamą pagalbą. Tokios paslaugos būtų finansuojamos privačiomis dotacijomis ir valstybinėmis subsidijomis. Asociacijos, kaip ir akredituotos bibliotekos ar muziejai (arba su jais bendradarbiaudamos), galėtų derėtis su autorių atstovais dėl kūrinių naudojimo sąlygų, numatančių ir neklastojimo garantijas. Komiteto nuomone, turėtų būti numatytas išimties išlėtimas aprėpiant duomenų bazes, kitaip kils keblumų norint naudotis tokiais informaciniuos šaltiniais kaip enciklopedijos ir žodynai. Švietimo ir neigaliųjų prieigos prie pirmiau minėtų informacijos šaltinių užtikrinimo tikslais reikėtų atitinkamai persvarstyti „Duomenų bazių direktyvą“.

5.3 Asociacijos taip pat galėtų mokyti laikytis naudotojo licencijos sąlygų. Naudotojai privalo įsisąmoninti, kad pagarba autorių teisėms yra pagrindinė kūrybos tęstinumą užtikrinanti sąlyga. Vis dėlto būtų neteisinga licencijavimo ir terminalų kūrimo išlaidų našta perkelti neigaliesiems. Išimtis taikyti būtina visiems negalios atvejams, keliantiems prieigos prie kūrinių problemų. Visas išlaidas turėtų dengti viešosios įstaigos, įpareigtos suteikti galimybę neigaliesiems naudotis visais kūriniiais, tai pat duomenų bazėmis ir kompiuterių programomis. Duomenų bazes reglamentuojantys teisės aktai turi būti atitinkamai pakeisti ⁽⁴⁾.

⁽⁴⁾ Jie turi reguliuoti tiek naujai sukurtas duomenų bazes, tiek ir *sui generis* bazes (žodynus, enciklopedijas ir pan.).

5.4 Iš tiesų pagrindinėms viešosioms bibliotekoms bei pagrindiniams muziejams gali būti uždėta prievolė kūrinius pateikti ypatinga, negalios tipui pritaikyta forma, o su ja susijusios išlaidos bus dengiamos iš regionų ar šalies lygmeniu už kultūrą atsakingų administracijos organų biudžeto. Tokia politika leistų vykdyti įpareigojimus kovoti su bet kokios formos diskriminacija ir užtikrinti vienodas visų piliečių galimybes.

5.5 Šioje direktyvoje nustatyta išimtis švietimo ir mokslinių tyrimų tikslais yra taikoma pernelyg siaurai. Reikėtų išplėsti jos taikymo sritį, nepažeidžiant PPO testo kriterijų dokumente nurodant kūrinių šaltinį, autorių, naudojimosi juo apribojimus bei draudimą neteisėtai kopijuoti.

5.6 Privalomojo licencijavimo sistema turėtų būti taikoma kūrinių skolinimui internetu mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, remiantis skolinančios įstaigos ir įgaliotos įmokų rinkimo organizacijos sudaryta tipine sutartimi.

5.7 Išimtis turėtų būti taikoma tiek atsakingų kompetentingų pedagogų pasirinkto kūrinių dalims, tiek, jei reikia, visam kūriniiui – pasirinkimo kriterijus būtų nustatomas pagal mokymo poreikius. Tai padidintų teisinį saugumą nesiaurinant kopijavimo teisės taikymo srities. Geresnis suderinimas padėtų visos Europos švietimo sistemos mastu užtikrinti, kad veiksmas, vienoje šalyje laikomas teisėtu, kitoje nebūtų vertinamas kaip klastojimas.

5.8 Nuotolinio mokymosi atvejais studentams, moksleiviams, tai pat trečiojoje šalyje gyvenantiems Europos Sąjungos piliečiams reikėtų užtikrinti galimybę namuose naudotis kopijuota mokymo medžiaga.

6. Naudotojų kuriamas turinys

6.1 Šis klausimas tampa vis aktualesnis Web 2.0⁽¹⁾ terpės naudojimo sąlygomis. Atsiranda galimybė keisti ar pertvarkyti

autoriaus teisės ar alternatyvaus tipo licencijos nuostatas, nepriyginant šios veiklos klastojimui.

6.2 Paprasčiausias sprendimas būtų tokioms iniciatyvoms kaip dalyvaujamosios enciklopedijos nustatyti specialų licencijos tipą, panašų į *Creative commons* ar *Wikipedia* licencijas, pagal kurios sąlygas pagrindinis autorius stebėtų, kad papildymai ar pakeitimai būtų daromi saikingai, kartu užtikrindamas idėjų pliuralizmą.

6.3 Šis konkretus pavyzdys dar kartą parodo, kad Internetą nelengva suderinti su autoriaus teisių nuostatomis.

6.4 Internetu platinamų kūrinių autoriams mokamą atlyginimą dažniau sudaro ne su tiesioginėmis licencijomis susijusios pajamos, o netiesioginės pajamos, gaunamos, pvz., iš reklamos, bet ne iš abonentinio mokesčio. Nors abonentinis ryšys aktyviai plinta, interneto verslo modelis renkasi netradicinius sprendimus, taikydamas kūrinių perkėlimą į nematerialių formatą ir jų skaitmeninę sklaidą. Šiuo požiūriu mes vis dar gyvename pereinamajame naujų atlyginimo būdų paieškos⁽²⁾ laikotarpyje, nes sąnaudos skaitmeninių kūrinių gamybai ir perdavimui nepalyginamai žemesnės nei materialių laikmenų pardavimo kainos.

6.5 Lieka rasti pusiausvyrą tarp naujų platinimo formų, kopijavimo technologijų, žinių visuomenės poreikių ir autorių teisių. Šios pusiausvyros nepasieksime vien plačiai taikydami represines priemones, nukreiptas prieš tam tikrą nusikalsti linkusią amžiaus grupę, bet neturėdami tinkamų teisės aktų ir naujų atlyginimo autoriams formų. Atsižvelgiant į technologinės pažangos mastus ir tempą, būtina keisti šiuo metu galiojančius apribojimus.

Briuselis, 2009 m. kovo 24 d.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Mario SEPI

⁽¹⁾ Web 2.0 vadinama terpė, užtikrinanti aktyvią interneto naudotojo sąveiką ne vien su puslapio turiniu, bet ir su kitais naudotojais, todėl Web 2.0 tinklapiai yra bendravimo ir sąveikos erdvė.

⁽²⁾ Pvz., Google ir pastarosios Microsoft iniciatyvos.